

*Переломова О. С.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри філології та журналістики
Сумського державного університету*

СЕМАНТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГІДНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті досліджується формування поняття «гідність» в українському художньому дискурсі, його семантичне наповнення, якого воно набувало протягом усього періоду зародження й розвитку національної літератури.

Ключові слова: гідність, художній дискурс, семантичне наповнення, особистість, честь, повага, визнання.

Постановка проблеми. Гідність – це передусім поняття моральної свідомості, категорія етики, яка виражає моральне ставлення людини до себе (усвідомлення самоцінності й моральної рівності з іншими людьми), а також ставлення до неї інших людей і суспільства, у чому, відповідно, визнається її цінність як особистості.

На сьогодні в час звернення «революції гідності», коли народ України ціною жертв своїх кращих синів нарешті скинув огидний режим бандитської влади й тим самим здобув повагу всього цивілізованого світу, це поняття стало особливо актуальним. Українці перед усім світом заявили про своє право на гідне життя, яке вони розуміють як утвердження в суспільстві людської гідності, високих духовних і моральних принципів, захист людини від сваволі державної влади, право на справедливий державний устрій. Сьогоднішній буремний час у нашій країні незабаром знайде своє відображення в художньому дискурсі, де центральною ідеєю художніх творів буде боротьба за збереження людської гідності українського народу як права на незалежність, права на вибір власного шляху свого подальшого розвитку.

Гідність кожної окремої людини в моральному вимірі є величезною цінністю як для неї самої, так і для морального здоров'я всього суспільства, більше того – людства загалом. Людське суспільство живе за певними нормами і правилами, виробленими й перевіреними віками. Ці норми і правила не можуть бути протиприродними, вони не повинні порушувати законів світобудови.

Упорядковане за моральними правилами співжиття, людське суспільство є сприятливим для розвитку моральної сутності людини й вияву її гідності в повному обсязі. Як відомо, людина характеризується не тільки тим, що вона робить, а передусім тим, як вона це робить і чи спрямована її діяльність на благо суспільства загалом і окремої людини як самоцінної особистості. Діяльність, не спрямована на благо, стає лихоносною, руйнівною, порушує гармонію людських стосунків, завдає величезної шкоди всьому суспільству.

Людина намагалася осмислити поняття гідності з давніх часів до сьогодні, тому воно має свою давню історію. Його семантичне наповнення бере свій початок

у філософії стародавнього світу. Саме філософи, які переймалися питаннями етики, прагнули з'ясувати сутність цього поняття. Так, наприклад, І. Кант визнавав гідність абсолютною моральною цінністю. Він стверджував, що вчинки гідної особи мають відповідати категоричному імперативу як моральному закону.

Але, крім філософів, **проблема гідності людини** є предметом дослідження психологів, юристів.

У психології гідність людини визначається як належний рівень самооцінки й самоконтролю, чітке розрізнення припустимого для неї й неприпустимого.

Юристи розглядають гідність особи як загальнолюдську цінність, на якій ґрунтуються права людини. Загальна Декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, проголошує, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності й правах, тому повага власної гідності особи з боку інших є невід'ємним правом кожної людини. У статті 28 Конституції України записано, що кожен має право на повагу до його гідності.

Розглядається поняття гідності також і в філології.

Академічний Словник української мови (СУМ 1971–1980) подає таке визначення поняття: «**ГІДНІСТЬ** – 1. Сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості; 2. Усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку» [1, с. 65].

Але системного аналізу функціонування в українській літературно-художній творчості поняття «гідність» у його семантичному об'ємі не спостерігаємо.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити на конкретних прикладах текстів, як формувалося і якого семантичного наповнення набуло поняття гідності в українському художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художнє мислення виявляється на духовно-функціональному рівні й характеризується глибинним світосприйняттям. Література з-поміж інших видів мистецтва здатна охопити всі аспекти людського буття. Словесний художній образ узагальнено відтворює чуттєву-емоційну реальність, духовні й інтелектуальні пошуки певної національної спільноти, які корелюють із прогресивним напрямом розвитку людства.

Художня література в яскравих образах змальовувала дії та вчинки людей, характеризувала їх як зразки гідної або негідної поведінки. Змінювалися епохи, часи, норми і правила співжиття в суспільстві, поняття гідності доповнювалося новими відтінками, але його основний стрижень – благо – залишався незмінним і ніколи не втрачало своєї актуальності.

Особливістю художньої творчості українців є те, що твори мистецтва й серед них найперше література завжди

відображали не лише зовнішні реалії буття, а й глибокий внутрішній світ людини, становлення особистості на різних етапах соціального розвитку. Саме в процесі становлення людини як особистості відбувається конкретизація гідності як моральної категорії.

Однією з рис, яка засвідчувала людську гідність, споконвіку вважалася любов до рідної землі, вірність своєму народові, уміння боронити свій рідний край і навіть віддати за нього життя. Ця риса була однаково цінною як для правителів, так і простих воїнів:

*«Тоді Ігор глянув на світлеє сонце й побачив,
що воно тьмою всіх його воїнів прикрило.*

І сказав Ігор до дружини своєї:

«Браття і дружино!

Лучче ж би потятим бути,

аніж полоненим бути» [2, с. 15].

Народна творчість також прославляє своїх героїв за стійкість і вірність як ознаки людської гідності. Достатньо згадати «Пісню про Байду», де турецький цар пропонує Байді бути йому «лицарем та вірнесеньким», узяти в нього «царівночку», бути «паном на всю Україночку!». На таку пропозицію козак з гідністю відповідає: «Твоя, царю, віра проклятая, // Твоя царівночка поганая!».

Аналіз українського художнього дискурсу на діяхронному зрізі виявляє, що, починаючи з давніх часів, заклик авторів художніх творів до гідного життя реалізувався через популяризацію християнських моральних цінностей, зафіксованих у текстах Біблії, яка була джерелом моральних орієнтирів українського читача з його картиною світу, опосередкованою християнською свідомістю, що вже перейшла в одну з характерних ознак ментальності.

Наявність у художніх творах різних виявів текстів Святого Письма дає змогу простежити еволюцію духовних пошуків нашого народу не лише через пряме засвоєння Слова Божого з Біблії, а й опосередковано – через художні тексти з ознаками рецепції Біблії. Художнє мислення українців, опосередковане християнським світоглядом, у свою чергу відображено в творчості письменників, які відтворюють особливості світобачення нації, її культурної свідомості.

У різних творах, починаючи з XI ст., знаходимо цитати зі Святого Письма, спрямовані на формування людської гідності. Це ми можемо бачити у «Слові Данила Заточника, писаному до князя свого Ярослава Володимировича» («Як Соломон премудрий каже: // **«Ні багатства, ні вбожества, Господи, не дай мені! // Якщо буду багатий, // то гордим стану; // якщо ж буду вбогий, // то помишлятиму про розбій і про грабіж»** [2 с. 28]).

Один із віршів книги Дем'яна Наливайка «Ліки на оспалій умисел людський», датованої 1607 роком, має назву «До того, хто доброго сумління». Ця назва перегукується з назвою 4 розділу другого листа Св. Апостола Павла до Тимофія, який має назву «Господь нагородить за добрі вчинки», а також назвою розділів 4 «Живімо в святості» і 5 «День Господній. Як треба жити» першого листа до солунян. Семантизований у назві вірша прикметник *до* видається нам усвідомленим авторським наміром, розрахованим на компетенцію читача.

Красномовними є також назви поетичних творів Кирила Транквіліона-Ставровецького «Про премудрість»

із книги «Перло многоцінне» 1646 року (розділ 2 листа Св. Апостола Павла до колоссян називається «**У Христі всі скарби премудрості**»); «**Ліки пустельникам та чесним ченцям на помисли гріховні, про те, як подвижник завжди повинен з гріховними помислами воювати**»; «**Ліки розкішникам цього світу**» (розділ 5 соборного листа Св. Апостола Якова має назву «**Багатство гниле**», один із підзаголовків розділу 2 першого соборного листа Св. Апостола Іоанна – «**Не любіть світу**»). Ці заголовки також вибудовані на претексті, який наявний тут імпліцитно. Вони засвідчують виховну спрямованість твору: гідне життя людини є богоугодним, воно схвалюється.

Те саме можна сказати й про заголовки деяких поетичних творів Лазаря Барановича – «Один багатий, на другому – лати», «Світ стрясають грози на людські сльози», «Багачеві, Лазареві» із книги «Аполлонова люття» 1671 року, де вгадується явна алюзія на тексти Біблії, та назву самої книги – «**Відмітка п'яти ран Христових**» 1680 року. Наприклад, останній підрозділ розділу 7 Об'явлення Апостола Іоанна Богослова називається «**Бідарі перед Божим престолом**».

Також один із віршів рукописного збірника Климентія Зіновієва кінця XVII – початку XVIII ст. має назву «Про убогих і багатих». Один із підрозділів 5 розділу соборного листа Святого Апостола Якова, який називається «**Робітникам платіть належно і своєчасно**», перегукується з текстом вірша («**Так, що далі в світі гірші біда наступає, // А убогий чоловік таки потерпає, // Хоч і може децю він в людей заробити, // Та багатий не бажає йому заплатити. // Що ж за користь їм така: платити не бажають! // Із притримання того пожитку не визнають, // Бо стократний їм за те ущербок буває, // А за сльози бідаків ще й Бог покарає**» [2, с. 206]).

У вірші звучить пересторога тим, хто порушує моральні норми, Божі закони людського співжиття, втрачає людську гідність. Таких чекає неминуче покарання.

Рукописна книга Семена Климовського «Про смирення найвищих» (1724) має інтертекстуальний зв'язок із 4 розділом соборного листа Св. Апостола Якова «**Бог противиться гордим**» і 20 розділом Євангелія від Св. Матвія «**Хто першим із вас хоче бути, хай буде той вам за слугу**». Назва книги літературних творів С. Климовського стає покликанням на відповідні розділи Святого Письма.

Також відомі з найдавніших часів «Патерики» – збірки оповідань про окремі приклади побожності, аскези, добродійності, які найбільше сприяли формуванню морально-ціннісних орієнтирів у свідомості багатьох поколінь українців і не втратили свого значення й до нашого часу.

Християнство проголошувало рівність людей перед єдиним Богом, незалежно від соціального становища й національності. Гідність людини поєднувалася з її релігійністю.

Звернімося до поетичних творів Г. Сковороди із рукописної книги «**Сад Божеств'яних п'єсней, прозябший із зерн священного писання**» 1758–1785 років. Добір автором епіграфів до кожної «пісні»: п'єснь 1-я «**Боїтеся народ сойти гнить во гроб – Блаженні непорочні, в путь ходящі в законі Господнем**; п'єснь 2-я «**Оставь, о дух мой, вскоре вс'я земляные м'єста**» – *По земле ходящее, обращение имама на небес'ях*; п'єснь 3-я «**Весна любя,**

ах, пришла! Зима люта, ах, прошла!» – *Прорости земля быліе травное, сирѣчь: кости твоя прозябнут, яко трава и разботѣют (Исаіа)* тощо ґрунтується на моральних принципах його світосприйняття. Поет і філософ Григорій Сковорода наголошував якраз на тому, що гідне земне життя людини має передусім моральну основу:

*«Смерте страшна, замашина косо!
Ты не щадиши и царских волосов,
Ты не глядиши, гдѣ мужик, а гдѣ царь, –
Все жереш так, как солому пожар.
Кто ж на ея плюет острую сталь?
Тот, чія совѣсть, как чистый
хрусталь...»* [3, с. 35].

Через художні тексти Г. Сковорода, виконуючи культурологічну просвітницьку місію, популяризував біблійні істини, закорінюючи у свідомості українського народу християнську мораль.

Отже, створення ціннісної картини світу, де в процесі її творення значна роль відводиться розумінню й культивуванню людської гідності, відбувається через продукування певної текстової інформації, яка циркулює в суспільстві в мовних знаках художньої форми сакральних текстів.

Ще в епоху античності розуміння людської гідності пов'язувалася з повноцінністю людини як члена співтовариства, що вело до утвердження самоцінності людини взагалі, незалежно від соціального статусу.

Про людську гідність простого українського селянина на сторінках повісті «Микола Джеря» заговорив один із найяскравіших представників української прози XIX ст. І. Нечуй-Левицький. Красномовним є діалог Миколи з посесором Бродовським, блискуче виписаний майстром слова:

«– Чого вам треба? – спитав у бурлак Бродовський.

Всі робітники поздіймали перед ним шапки. Вербівські бурлаки не зняли шапок, не поклонились, тільки згорда поглядали на його, неначе вони були хазяїнами в сахарні, а Бродовський був наймитом.

Ми хочемо стать на роботу в сахарні, – обізвався Микола згорда.

– Ну, коли хочете, то ставайте, – сказав Бродовський.

А хіба ти приймаєш тут на роботу? – спитав Микола якийсь з осміхом і гордо.

Бродовський зобидився. Всі робітники осміхнулись.

Коли хочеш ставать на роботу в мене, то не тикай на мене! Ну, що це таке з цими мужиками! Я тут хазяїн. Хіба ти не знаєш, чи що?

Авжеж, не знаю! Хто тебе знає, що ти таке, – сказав Микола якийсь сердито, як звичайно селяни говорять» [4, с. 84–85].

Іншого способу захистити свою людську гідність від приниження перед багатієм у бідного бурлаки не було. І це єдине, що в нього залишилося, він зумів відстояти з честю, попри несприятливу життєву ситуацію. І. Нечуй-Левицький у цій поведінці селянина показує гідність як одну з характерних рис етноментальності українців.

Т. Шевченко відчував свою особливу місію пророка й будителя народу. Як людина із загостреним відчуттям людської гідності, він ненавидів рабство в будь-яких його виявах і тяжко страждав від усвідомлення рабського становища всієї нації:

*«Раби, подножки, грязь Москвы,
Варшавське сміття – ваші пани,
Ясновельможній гетьмани.
Чого ви чванитесь, ви!
Сини сердешної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, як батьки ходили.
Не чваньтесь, з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало й лій топили»* [5, с. 312].

Поет намагався пробудити відчуття національної гідності через прищеплення українцям національної пам'яті, бо безбатченки не мають ні національної, ні якої б то не було іншої гідності («*А онуки? їм байдуже, // Панам жито сіють, // Багато їх, а хто скаже, // Де Гонти могла, – // Мученика праведного // Де похоронили? // Де Залізняка, душа щира, // Де одпочиває? // Тяжко! важко! Кат панує // А їх не згадають»* [5, с. 102]).

Він закликає, дає пораду, благає: «*Подивіться лишень добре, // Почитайте знову // Тую славу. Та читайте // Од слова до слова, // Не минайте ані титли, // Ніже тії коми, // Все розберіть... та й спитайте // Тоді себе: що ми? // Чий сини? яких батьків? // Ким? за що закуті?..»* [5, с. 312].

Т. Шевченко найбільше вболівав за тих українців, які, потрапивши в чужорідне середовище, так швидко асимілювалися, принизливо підлаштувалися під чуже, забували про своє коріння, свою мову, культуру. Він гірко картає земляків за це, бо вважає таку поведінку негідною («*От і братія сипнула // У сенат писати // Та підписувать – та драги // І з батька і брата. // А меж ними і землячки // Де-де проглядають. // По московській так і ріжуть, // Сміються та лають // Батьків своїх – що змалечку // Цвенькать не навчили // По-німецькій – а то тепер // І кисни в чорнилах! // П'явки! п'явки! може, батько // Останню корову // Жидам продав, поки вивчив // Московської мови. // Україно! Україно! // Оце твої діти, // Твої квіти молодії, // Чорнилом политі. // Московською блекотою // В німецьких теплицях // Заглушені!.. Плач, Україно! // Бездітна вдовице»* [5, с. 231]).

Поет стверджує, що відсутність національної гідності призводить до зникнення народу як неповторної нації, до продукування покручів. Його ліричний герой, який презентує самого автора, демонструє зразки іншої, гідної поведінки: «*Штовхаюсь я; аж землячок, // Спасибі, признався, // З циновими гудзиками: // «Де ты здесь узялся?» // «З України». – «Так як же ты // Й говорить не вмиєш // По-здешнему?» – «Ба ні, кажу, // Говорить умію, // Та не хочу»* [5, с. 225].

Поетові завжди було боляче, коли він бачив приниження людської гідності, особливо, коли принижували людину бідну, незахищену, як, наприклад, сироту Ярему з поеми «Гайдамаки» («*Яремо! гери-ту, хамів сину? // Підди кобилу приведи, // Подай патинки господині // Та принеси мені води, // Вимети хату, внеси дрова, // Посип індикам, гусям дай, // Підди до льоху, до корови, // Та швидше, хаме!.. Постривай! // Упоравишсь, біжи в Вільшану. // Імості треба. Не барись». // Пішов Ярема, похилився. // Отак уранці жид поганій // Над козаком коверзував. // Ярема гнувся, бо не знав, // Не знав, сіромаха, що вирости крила, // Що неба достане, коли полетить, // Не знав, нагинався...»* [5, с. 78]).

І тому Ярема стає гайдамакою, йде боронити людську гідність зі зброєю в руках («А Ярема – страшно глянуть – // По три, по чотири // Так і кладе» [5, с. 105]).

Так само болісно переживав приниження свого народу Іван Франко і сприймав це як особисту образу й особисте поганьблення:

*«Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий!
Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.
Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?
Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм
Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що б виявило твоїх сил безмірність?»* [6, с. 93].

Такий крик душі поета змушував українців задуматися над своїм місцем серед інших народів, над утвердженням своєї національної гідності.

Для національно свідомих українських письменників ця тема була болючою, бо коли йшлося про людську гідність, то дуже часто на перший план завжди так чи інакше виходив саме цей аспект.

Але людська гідність не вимірюється лише національною гідністю, більше того, саме гідність окремої людини як представника етноспільноти може презентувати гідність всієї нації.

І. Франко, полемізуючи з сакральним текстом «Давидових псалмів», пропонує своє бачення гідної поведінки громадянина. Епіграф до вірша («Блажен муж, иже не идет на совет нечестивых») є цитатою-імпульсом, що заперечується автором тексту: «Блаженний муж, що йде на суд неправих, // І там за правду голос свій підносить, // Що безтурботно в сонмищах лукавих // Заціплі сумління їх термосить» [6, с. 72].

На ключових словах (*йде* (без заперечної частки «не»), *за правду голос підносить* (тобто не мовчить), *термосить сумління*) вибудовується висловлювання-твердження, яке заперечує висловлювання сакрального тексту. У слові *блаженний* з'являється контекстуальна сема, яка виникає в ситуації вживання слова і створює в тексті конотативні смислові відтінки, змінює семантику слова в її сигніфікативній частині на протилежну. Отже, пасивний спротив злу як найвища ознака благочестя «блаженного мужа» змінюється в поетичному творі І. Франка на активну позицію, що відповідає духові епохи, переконанням поета, його життєвим цілям.

Коли ж ідеться про дерево як символ життя, то в І. Франка воно може бути тільки дубом, а не просто абстрактним деревом. Така заміна лексичної одиниці в тексті стала можливою внаслідок виділення автором (за рахунок конотації) із родової архісеми «дерево» диференційної видової семи «дуб», яка має принципове для ідейного змісту вірша значення («Стоїть, як дуб посеред бур і грому, // На згоду з підлістю не простягає руку, // Волить злаватися, ніж поклониться злomu» [6, с. 72]).

Бунтарі, які не мовчать, будуть побиті камінням, але вони не втратять людської гідності й навчать інших її боронити («Хоч пам'ять їх загине у народі, // То кров їх кров людства ублагородить» [6, с. 72]).

Ліна Костенко теж укладає в «Давидові псалми» своє розуміння праведності життєвого шляху. На відміну від І. Франка, вона не полемізує з сакральним текстом, а лише розширює його до 24 рядків, доповнює й увиразнює деякі положення, розгортаючи окремі слова у висловлювання, залишаючи при цьому загалом незмінною семантику попередньої традиції. Але вже з перших рядків поетеса у властивій їй манері посилює експресію, вводючи в текст емоційно забарвлені лексеми, негативна конотація яких підсилюється градацією заперечень *не, ні*.

Ідеал праведності, незаперечної гідності («блажен той муж, воістину блажен») утверджується через заперечення-означення, виражені негативно конотованими іменниками в орудному відмінку: «не був *ні* блазнем, *ні* вужем», а також через означення-характеристику за дією, точніше її недопустимістю («не *підє* на збіговиська облудні», «*і не схибнеться* на дорогу зради», «*і у лукавих не спита поради*», «*і не змінє совість на харчі*»). У рядках «Крилаті з нього вродяться плоди, // І з тих плодів посіються сади. // І вже йому *ні* слава, *ні* хула // не зможе вік надборкати чола» [7, с. 212] закодована алюзія на непохитного й гідного митця-побратима.

Друга частина вірша (6 наступних дворядкових строф) починається протиставним сполучником *а*. Доповнювальна семантика художнього універсуму вірша виникає при введенні в текст роздумів про відступництво від правди і благочестя, де найменший відступ стає фатальним («А хто від правди ступить на півметра, // Душа у нього сіра й напівмертва» [7, с. 212]).

Поетеса абсолютно переконана в тому, що праведник (у тому числі й справжній митець) не буде служити «всіляким ідолам і владам» і свою душу не поміняє на «набитий гаманець». Дуже вдало заримоване порівняння продажної душі з гаманцем, де впадає в око асоціація за розміром, стає нищівним словом-зброєю, словом-дією, безкомпромісною нонконформістською позицією автора.

Виразно й об'ємно зображене моральне обличчя того, від кого не залишиться навіть і сліду («доці розмиють слід його сандалій», а «дорога нищих в землю западеться»).

Що ж до «Покаянних псалмів» Дмитра Павличка, то тут навіть назва циклу є видозміненою, трансформованою, ремінісцентною, хоч починається перший псалом тими самими словами – «блаженний муж». Перегук «Покаянних псалмів» Д. Павличка з «Псалмами Давидовими» безумовний. У першому «покаянному» псалмі йдеться так само про життєвий шлях, праведність. Але тут з'являється також ще одне перехрещення текстів. Автор перекосил валенродизм у нових суспільних умовах незалежності держави України.

У результаті авторського діалогу з самим собою в тексті художнього твору відображено процес пошуку нового сенсу.

Перший рядок вірша («Блаженний муж мовчить на пишнім вічі») на перший погляд може видатися близьким і несуперечливим значенню цього самого рядка претексту. Але на протигагу повторюваному значенню в ново-

му тексту створюється неповторний сенс, який розгортається в трьох строфах вірша Д. Павличка. Неповторність сенсу виявляється в тому, що «блаженний муж» – це раб (учорашній «Валенрод»), але, на відміну від інших учорашніх рабів-одноплемінників, він не намагається зняти з себе провину й ганьбу, шукаючи серед інших грішників («Він був рабом... Життя собі зберіг // Покорою, та – палений ганьбою – // **На інших не кладе провину своїх**» [8, с. 43]).

Повтор ключового слова (дієслова *мовчить*) в останній строфі створює рамку вірша, наголошуючи на тому, що в такій комунікативній ситуації мовчання «мужа» дорівнює порядності (праведності), гідності, а слова звинувачень на адресу інших є гріхом («**Мовчить, бо там, де з мстивою злобою // Невільники вчораїні між собою // Шукають винних, кожне слово – гріх!**» [8, с. 43]).

Поетичний текст Д. Павличка в порівнянні із претекстами зазнав значних семантичних трансформацій і вивірив новий сенс.

Людська гідність не залежить ні від фізичної сили, ні від наявності багатства, лише від усвідомлення своєї цінності як особистості й рівності з іншими людьми.

Фізично слабкий, але упевнений у своїй цінності й потрібності людям поет (поема Лесі Українки «Давня казка») перемагає зухвалого графа Бертольдо силою своєї людської гідності («**Попереду їхав лицар. // Та лихий такий, крий боже! // «Бачте, – крикнув, – що за птиця! // Чи не встав би ти, небоже?» // «Не біда, – поет відмовив, – Як ти й сам з дороги звернеш, // Бо як рими повтікають, // Ти мені їх не завернеш!»**» [9, с. 184]). Він із гідністю відповідає зарозумілому графові:

«Не на тебе ждуть я буду, –

Так поет відповідає, –

**Хто ж кому подасть гостинця,
Ще того ніхто не знає»** [9, с. 185].

Завершимо наше дослідження рядками поезії В. Сиришенка «Я», де він заявляє про унікальність людської особистості, її безумовну цінність:

«На світі безліч таких, як я,

Але я, **йй-богу, один.**

У кожного Я є своє ім'я.

На всіх не нагримаєш грізно.

Ми – це не безліч стандартних «я»,

А безліч **всесвітів різних.**

Ми – це народу одвічне лоно,

Ми – океанна вселюдська сім'я.

І тільки тих поважають мільйони,

Хто поважає мільйони «Я» [10, с. 156].

Висновки. Отже, на конкретних прикладах текстів поетичних і прозових творів ми розглянули, як формувалося поняття гідності в українському художньому дискурсі та якого семантичного наповнення воно набувало в

різні історичні періоди життя нашого суспільства. Аналіз художніх текстів виявив, що поняття гідності протягом усього періоду зародження й розвитку національної літератури завжди було в центрі уваги та художнього осмислення українських митців слова, які наповнювали його змістом, доповнювали новими конотаціями, розширювали його семантичний об'єм.

Але це поняття є досить багатограним, тому залишає поле мовознавцям і літературознавцям для подальших досліджень його різних аспектів.

Література:

1. Словник української мови : у 11 т. – К. : Наукова думка, 1971–1980. – Т. 2. – 1971. – 552 с.
2. Антологія української поезії : в 6 т. / упоряд. В. Шевчук. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 1. – 1984. – 454 с.
3. Скворода Г. Літературні твори / Г. Скворода. – К. : Наук. думка, 1972. – 436 с.
4. Нечуй-Левицький І.С. Микола Джеря / І.С. Нечуй-Левицький – К. : Дніпро, 1978. – 168 с.
5. Шевченко Т. Твори : у 3 т. / Т. Шевченко. – К., 1961. – Т. 1 : Поезії. – 1961. – 702 с.
6. Франко І. Мойсей / І. Франко // Антологія української поезії : у 6 т. / упоряд. М. Грицай, Н. Жук, П. Сіренко. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 3. – 1984. – 303 с.
7. Костенко Л. Давидові псалми / Л. Костенко // Українське слово : [хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.] / упорядники Василь Яременко (Україна), Євген Федоренко (США). – К. : Рось, 1994. – 688 с.
8. Павличко Д. Покаянні псалми / Д. Павличко // Сучасність. – 1994. – № 2 (лютий). – С. 43–69.
9. Антологія української поезії : в 6 т. / упоряд. М. Грицай, Н. Жук, П. Сіренко. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 3. – 1984. – 303 с.
10. Антологія української поезії : в 6 т. / упоряд. І. Зуба. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 6. – 1986. – 445 с.

Переломова Е. С. Семантическое наполнение понятия «достоинство» в украинском художественном дискурсе

Анотація. В статье исследуется формирование понятия «достоинство» в украинском художественном дискурсе, его семантическое наполнение, которое оно приобретало в течение всего периода зарождения и развития национальной литературы.

Ключевые слова: достоинство, художественный дискурс, семантическое наполнение, личность, честь, уважение, признание.

Perelomova O. The semantic content of the concept of “dignity” in the Ukrainian literary discourse

Summary. The article deals with the formation of the concept of “dignity” in the Ukrainian literary discourse, its semantic content, which it acquired during the period of birth and development of the national literature.

Key words: dignity, literary discourse, semantic content, identity, honor, respect and recognition.